

प्राजापत्यः संवरणः। इन्द्रः। जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्वत्यनु स्वधामिता दस्ममीयते।

सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन ॥ ५.०३४.०१

अजरा- जरारहिता । स्वर्वती- दीप्ता । अमिता- अपरिमिता । स्वधा- आत्मधारणा । अजातशत्रुम्- शत्रुरहितम् । दस्मम्- दर्शनीयमिन्द्रम् । अनु ईयते- अनुप्राप्नोति । ब्रह्मवाहसे- मन्त्रवाहकाय । पुरुष्टुताय- बहुभिः स्तुताय । सुनोतन- रसं निष्पादयत । पचत- मनः पक्वं कुरुत । प्रतरम्- प्रकृष्टतरम् । दधातन- धारयत ॥१॥

आ यः सोमेन जठरमपिप्रतामन्दत मघवा मध्वो अन्धसः।

यदी मृगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत् ॥ ५.०३४.०२

यः । सोमेन- रसेन । जठरम्- उदरोपलक्षितहृदयम् । सीदन् वनस्य जठरे पुनानः, भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्चसो दिवे दिवे सहुरिः स्तन्नबाधित इत्यादिषु मन्त्रेषु जठरशब्दस्य मध्यभाग इति लक्षणया सारः स्वरूपं हृदयमिति वार्थः । हूयमानः- अस्माभिराहूतः । आ- आभिमुख्येन । अपिप्रत- अपूरयत् । मध्वः- मधुरम् । अन्धसः- रसम् । मघवा- इन्द्रः । अमन्दत- अतुष्यत् । महावधः- महायुधः । सहस्रभृष्टिः- अमिततेजाः । उशना- कामयमानः । मृगाय हन्तवे- मृगैरन्विष्य हन्तुम् । वधम्- स्वायुधम् । यमत्- प्रेरयामास । शुनकवद्वेदे मृगोऽपि जिज्ञासान्वेषणवेदनप्रतीकः । चिद्रश्म्यन्वेषणे तदन्तरायान्वेषणं तद्धननमपि साध्यते । तत्र श्वघ्नीशब्दप्रयोगवत् मृगाय हन्तव इत्यप्युच्यते । ॥२॥

यो अस्मै ग्रंस उत वा य ऊर्धनि सोम सुनोति भवति द्युमाँ अहं।

अपाप शक्रस्ततनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवासखः ॥ ५.०३४.०३

यः। अस्मै- इन्द्राय। ग्रंसे- अहनीति सायणः। उत- अपि च। ऊधनि- निशायामिति सायणः।
सोमम्- रसम्। सुनोति- निष्पादयति। सः। द्युमान्- दीप्तः। भवति। यः। कवासखः-
कुत्सितपुरुषसहायस्तम्। ततनुष्टिम्- सन्ततिं नुदन्तं कामान् कामयन्तम्। तनूशुभ्रम्- स्वदेहमेव
मण्डयन्तम्। मघवा- सम्पद्धान्। शक्रः- शक्त इन्द्रः। अप ऊहति- अपोहति ॥३॥

यस्यावधीत्पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते।

वेतीद्वस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीषते वस्व आकरः ॥ ५.०३४.०४

यस्य पितरं मातरं भ्रातरम्- यस्य दुष्टस्य दौष्ट्यप्रोत्साहकबन्धून्। शक्रः- इन्द्रः। अवधीत्- जघान।
अतः- अस्माद्धननात्। न। ईषते- बिभेति। अस्य- तस्य। प्रयता- दौष्ट्यरहितानि निरहङ्कारपूर्वाणि
नियमितभावनान्येव। वेति- कामयते। स यदि शुद्धभावेन दौष्ट्यं त्यक्त्वा शरणं गच्छति तमहत्त्वा
त्यजतीति भावः। यतङ्करः- नियामकः। वस्वः- सम्पदाम्। आकरः- आभिमुख्यकर्ता।
किल्बिषात्- हननदोषात्। न ईषते- न बिभेति ॥४॥

न पञ्चभिर्दशभिर्विष्टारभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन।

जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनिरा देवयुं भजति गोमति व्रजे ॥ ५.०३४.०५

पञ्चभिर्दशभिः- प्रभूतैः। आरभम्- उद्यमम्। न। वष्टि- कामयते। सोऽसहायशूर इति भावः।
असुन्वता- रसानिष्पादकेन। पुष्यता- जनापोषकेन। चन- कदाचन। न। सचते- सङ्गच्छते।
अमुया- अपोषकम्। धुनिः- कम्पयितेन्द्रः। जिनाति- बाधते। हन्ति- नाशयति। गोमति व्रजे-
चिद्रश्मिसमूहे। देवयुम्- देवकामम्। आ भजति- योजयति ॥५॥

वित्वक्षणः समृतौ चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः।

इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः ॥ ५.०३४.०६

वित्वक्षणः- विशेषेण तनूकर्ता। समृतौ- युद्धे। चक्रमासजः- स्वायुधं चक्रं आसञ्जयति। असुन्वतः-
रसानिष्पादकस्य। विषुणः- पराङ्मुखः। सुन्वतः- रसानिष्पादकस्य। वृधः- वर्धकः। इन्द्रः।

विश्वस्य- सर्वस्य । दमिता- शिक्षयिता । विभीषणः- विगतभीषणः । आर्यः- आर्यशीलः । दासम्-
उपासकचित्तस्थदास्यभावनम् । यथावशं नयति- विषयवासनातः स्ववशं नयति ॥६॥

समीं पणेरजति भोजनं मुषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसु।

दुर्गे चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुकुधत् ॥ ५.०३४.०७

यः । अस्य- एतस्येन्द्रस्य । तविषीम्- शक्तिम् । अचुकुधत्- क्रोधं कारितवान् । पणेः- लोभिनः ।
ईम्- इमम् । भोजनम्- धनम् । मुषे- अपहर्तुम् । अजति- सरति । दाशुषे- दात्रे । सूनरम्-
शोभननयनम् । वसु- धनम् । वि भजति- विभायजति प्रयच्छति । विश्वः- सर्वः । पुरु- प्रभूतः ।
जनः । दुर्गे- कष्टे । चन- च । आ ध्रियते- आस्थाप्यते । ॥७॥

सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्धसावेदिन्द्रौ मघवा गोषु शुभ्रिषु।

युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः ॥ ५.०३४.०८

शुभ्रिषु गोषु- चिद्रश्मिसमूहेषु निमित्तभूतेषु । विश्वशर्धसौ- प्रभूतबलौ । सुधनौ- बहुधनयुक्तौ ।
जनौ । मघवा- सम्पद्धान् । इन्द्रः । अवेत्- जानाति । प्रवेपनी- प्रकम्पनः । अन्यम्- तयोरेकं
स्वोपासकं वृत्रेतरम् । युजम्- योगिनम् । अकृत- अकरोत् । ईम्- एतम् । गव्यम्- रश्मिसमूहम् ।
सत्वभिः- स्वबलैः । धुनिः- कम्पयिता । सृजते ॥८॥

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः।

तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन्क्षत्रममवत्त्वेषमस्तु ॥ ५.०३४.०९

अग्ने- अङ्गनशील । अर्यः- आर्यशीलोऽहम् । सहस्रसाम्- सहस्रसम्भक्तारम् । आग्निवेशम्-
अग्निशरणम् । शत्रिम्- वृत्रशातयितारम् । उपमाम्- अन्तिकस्थम् । केतुम्- प्रज्ञापकम् । गृणीषे-
स्तौमि । तस्मै । आपः- जीवोदकानि । संयतः- नियमसम्पन्नाः । पीपयन्त- प्यायन्ताम् । तस्मिन् ।
अमवत्- बलवत् । त्वेषम्- दीप्तम् । क्षत्रम् । अस्तु- भवतु ॥९॥

Dr. Rangaraj